

КЗК «Міська бібліотека для дорослих" КМР
Інформаційно-бібліографічний відділ

Крути: готик болю

*Рекомендаційний
список літератури
до 100-річчя
бою під Крутами*

Кривий Ріг

2018

Героїка трагедії Крут

"Нема Любови понад ту,
Що окропила кров'ю
Крути"
В. Письменний.

Ця героїчна й водночас трагічна подія знаменувала початок нової епохи національного пробудження українців, усвідомлення нашого права жити на власній землі та святого обов'язку — боронити її.

«Стримайте ж ваші сльози, які котяться: ці юнаки поклали свої голови за визволення Вітчизни, і Вітчизна збереже про них вдячну пам'ять на віки вічні», — сказав Президент УНР Михайло Грушевський під час поховання героїв.

«Понад все вони любили свій коханий край», — писав Павло Тичина. Визначально, що ця жертвна любов зародилася в серцях молодих людей, найкращих представників українського студентства.

Україна пишається молодими Героями. Пам'ять про них, як і та велична слава, за яку вони боролися – невмируща. Вічна їм слава.

Винниченко, В. Відродження нації: історія Української революції (березень 1917-грудень 1919 рр.) /В. Винниченко .- К., 1990.

Українська революція, 1917-1921 рр. Подвиг героїв Крут : матеріали наук. читань / Укр. ін-т нац. пам'яті ; відп. ред. В. Ф. Верстюк. - Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2008. - 173 с.

Збірник уміщує матеріали наукових читань «Українська революція 1917-1921 рр. Подвиг Героїв Крут», що відбулися 24 січня 2008 року у м. Ніжині. Статті присвячені проголошенню незалежності Української Народної Республіки, битві під Крутами, відображенню цих подій в історичній пам'яті українців та іншим подіям української революції 1917-1921 років.

Відчайдушні з багнетами

Ще юнаки, ще майже діти,
А навкруги і смерть, і кров.
“На порох стерти, перебити!”-
Іде на Київ Муравйов.
Полків його не зупинити,
Та рано тішаться кати:
Коли стають до зброї діти,
Народ цей — не перемогти!

М. Луків

29 січня, 100 років тому, відбувся бій під Крутами, в якому українські студенти пожертвували своїм життям, аби спинити армію більшовиків при наступі на Київ. Цей приклад самопожертви молоді багато в чому нагадує подвиг «Небесної сотні» та "кіборгів".

Бій українських вояків проти більшовицької армії на станції Крути затримав ворога на чотири дні. Таким чином добровольці утримали столицю на час, необхідний для укладання Брест-Литовського миру, який de-facto означав міжнародне визнання української незалежності. Минуло сто років, а ми знову змушені обороняти власну незалежність ціною людських жертв.

На початку січня 1918 року більшовики встановили контроль у Харківській, Катеринославській та Полтавській губерніях та розгорнули наступ на Київ. 24–27 січня 1918 року запеклі бої розгорнулись за станцію Бахмач.

Коли українські війська відступили до станції Крути, на їх підтримку було направлено Першу Українську юнацьку (юнкерську) школу ім. Б. Хмельницького у складі чотирьох сотень (400–450 курсантів і 20 старшин (офіцерів) та першу сотню (116–130 осіб) новоствореного добровольчого Помічного Студентського куреня січових стрільців. До них приєдналися ще близько 80 добровольців з підрозділів місцевого Вільного козацтва із Ніжина.

П'ять годин безперестанку студентський курінь стримував наступ червоних, втрачаючи молоді життя, під градом куль і гранат. Московські солдати без жалю багнетами проколювали юначі груди, прикладами рушниць розбивали голови, добивали поранених – розповідали очевидці тих трагічних подій.

28 студентів потрапили в полон. Муравйовці цілу ніч по-звірячому мордували їх, а на світанку повели на розстріл. У зимове холодне небо злетіли звуки гімну „Ще не вмерла Україна”, що його першим заспівав гімназист Григорій Пипський. Пролунала недовга кулеметна черга...

В загальному бій під Крутами тривав 3 дні. 29 січня було вбито останнього з трьохсот крутівських героїв. Більшовицькі кати заборонили місцевим селянам поховати за християнським обрядом тіла захисників Києва, залишивши їх на засніженому полі.

Утрати українських військ під Крутами оцінюють у 70–100 загиблих, за сучасними підрахунками. Серед них – 37–39 вбитих у бою та розстріляних студентів і гімназистів. На сьогодні відомі прізвища 20 з них. Це студенти Народного університету Олександр Шерстюк, Ісидор Пурик, Борозенко-Конончук, Головащук, Чижов, Сірик, Омельченко (сотник); студенти університету Св. Володимира Олександр Попович, Володимир Шульгин, Микола Лизогуб, Божко-Божинський, Дмитренко, Андрій; гімназисти 2-ї Кирило-Мефодіївської гімназії Андрій Соколовський, Євген Тернавський, Володимир Гнаткевич (з 6-го класу), Григорій Піпський (галичанин), Іван Сорокевич (з 7-го класу), Павло Кольченко (прапорщик), Микола Ганкевич (з 8-го класу).

Втрати більшовицьких військ під Крутами були значними, сягали тільки вбитими 300 вояків.

Київ було захоплено у лютому, а вже у березні столицю УНР було звільнено.

Тільки тоді почали розшукувати тіла молодих людей, які загинули під Крутами. Вдалося знайти лише 30 скалічених тіл юнаків, більшість з яких урочисто поховали у братській могилі у Києві на Аскольдовому цвинтарі.

Бойко, О.Д. Крути, бій 1918 /О.Д. Бойко // Енциклопедія Історії України. У 10 т. Т. 5. Кон-Кю/ редкол.: В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наукова думка, 2008.- С. 420.

Дорошенко, Д. [Бій під Крутами] / Д. Дорошенко // Історія України 1917-1923 рр. В 2 т. Т. 1. Доба Центральної Ради / Д.Дорошенко. – К.: Темпора, 2002. – С. 207.

Крути: збірка у пам'ять героїв Крут / упор. О. Зінкевич, Н. Зінкевич.– К.: Смолоскип, 2008.– 422 с.

29 січня 1918 року відбулася надзвичайно трагічна подія в українській історії – бій під Крутами. Уряд УНР, опинившись без війська, кинув на протистояння з російською армією, що йшла на Київ, кілька сотень погано озброєних українських студентів та гімназистів. Майже всі вони полягли у нерівному бою. Цей бій отримав величезне символічне значення – і саме його намагалися розкрити упорядники книги «Крути».

До збірки «Крути» увійшли найрізноманітніші матеріали. Це й історичні документи та статті, в яких розкривається хід та причини трагедії, і художні твори, але насамперед – публіцистика різних часів.

Найцінніша частина книги – спогади нечисленних учасників бою, яким вдалося вижити. Багато матеріалів, узятих із важкодоступних діаспорних видань, публікуються в Україні вперше.

Крути. Січень 1918 року: документи, матеріали, дослідження, кіносценарій / Іст.-культурол. тов. «Герої Крут» ; упоряд. Я. Гаврилюк. – К.:Просвіта,2008.–840с.

До книги увійшли невідомі і маловідомі документи, матеріали, свідчення, спогади учасників бою під Крутами. Зміст архівних матеріалів підсилюють статті і виступи С. Єфремова, Д. Дорошенка, М. Грушевського, Є. Маланюка, Л. Старицької-Черняхівської, та інших видатних особистостей доби Української революції 1917-1921 рр.

Шушківський, А. І. Крути /А.І. Шушківський// Енциклопедія Сучасної України: у 30 т. Т.15. Ког-Куз /ред. кол. І.Н. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — К., 2014.- С. 569.

Власенко, С. На шану відважних героїв/ С. Власенко // Голос України.-2017.-28 січня.-С.4.

Крути. Спогади учасника бою.

Промови М. Грушевського та Л. Старицької-Черняхівської

Чепурний, В. Жар і холод січня 1918-го / В. Чепурний // Голос України.-2017.-28 січня.- С.1,4.

Бой под Крутами //За други своя.- 2013.-№ 3.- С.37.

Скальський, В. Один із крутянців / В. Скальський// Голос України.- 2012.- 28 січня.- С.18.

Микола Божинський-Божко, один із студентів бою під Крутами.

Бій під Крутами. Поразка чи таки перемога? // Всеукраїнське об'єднання свобода!!!.-2011.- 3-9 лютого.-С.2.

Больбат, С. «На Аскольдовій могилі похвали їх...» / С. Больбат // Літ. Україна.-2011.-3 лютого.-С.2.

Денисенко, Ю. Гарячі спогади з Печі / Ю. Денисенко // Голос України.- 2011.- 29 січня.- С.31.

Викладено спогади мешканців села Печі про події під Крутами.

Петрушенко, М. Стверджували своє право на незалежність / М. Петрушенко // Урядовий кур'єр.-2011.-29 січня.- С.1, 5.

Бій під Крутами.

Непереможність Крут // Урядовий кур'єр. - 2009. - 29 січня.- С.1.

29 січня 1918 року близько 300 зовсім молодих людей, - київських студентів та учнів старших класів гімназії зі зброєю в руках стали на захист незалежності проголошеної напередодні Української Народної Республіки. Упродовж п'ятигодинного бою необстріляні ополченці, не відступивши й на крок, стримували шеститисячний загін регулярної більшовицької армії. Тим самим на рівнинній станції Крути, що між Бахмачем і Ніжином, силою своєї мужності вони створили таку духовну висоту, до якої піднятися поки що можуть тільки одиниці.

Зінкевич, О. Трагедія Крут: крізь призму минулого й сучасного / О. Зінкевич // Літ. Україна. - 2008.- 31 січня.- С. 1.

Салига, Т. Їхня кров і любов: нотатки про героїв Крут /Т. Салига // Літ. Україна. – 2008. – 24 січня.– С. 1,7.

Яворський, І. Дотик крутянського болю: до 90-ї річниці подвигу героїв Крут / І. Яворський // Урядовий кур'єр. - 2008. - 29 січня.- С.1,5.

29 січня - день, коли ми вшановуємо пам'ять молодих героїв, що 1918 року полягли біля залізничної станції Крути на Чернігівщині, захищаючи Українську народну Республіку від більшовицьких загонів, які рвались до Києва. Їхній подвиг навічно увійшов до літопису боротьби за незалежність Вітчизни, як одне із свідчень незламності духу українського народу, його вічного прагнення до волі і справедливості. На місці крутянської трагедії встановлено пам'ятник, біля якого відбуваються урочисті заходи, покликані нагадати всім нам про мужність юних героїв Крут.

Кульова, В. Українські фермопіли/ В. Кульова // Урядовий кур'єр.- 2007.-30 січня.-С.7.

На захист Києва від більшовицької навали вийшла студентська юнь. Багато хто вперше взяв до рук зброю. Їх часто порівнюють зі спартанцями, котрі до загибелі боролися за свободу, захищаючи Фермопіли від перських завойовників. Їх також було небагато, тільки триста.

Соколенко, Г. Юні богатирі / Г. Соколенко // Червоний гірник.- 2007.-27 січня.-С.3.

Станція надії / Голос України. - 2007. - 27 січня.- С.1.

Леонтович, О. Це вогненне слово – Крути / О. Леонтович//
Урядовий кур'єр.- 2003.- 29 січня.-С.14.

Абліцов, В. На вістрях більшовицьких багнетів / В. Абліцов //
Голос України.-1998.- 29 січня.

Божко, О. Крути в документальних свідченнях / О. Божко //
Київська старовина. – 1996.- № 2/3.

Абліцов, В. Жертви... політичного романтизму / В. Абліцов//
Голос України.-1995.-28 січня.

Коваленко, О. «Ми рвали одвічні пута...»: [про Крутянську трагедію] / О. Коваленко // Київ.-1994.- №8/9.-С. 144.

Любов і пам'ять не можна розстріляти

«Ой ви, Крути, засніжені Крути,
Наше горе і праведний клич,
Нам ніколи про вас не забути...»

Ні, вони не полягли, вони –
безсмертні...!

М. Луків

Герої Крут. Лицарський подвиг юних українців 29 січня 1918 року / упоряд. І. Ільєнко. – Дрогобич: Відродження, 1995. – 348 с.

Пропонований збірник, перший в Україні після сімдесятилітнього ідеологічного табу бодай на позитивну згадку про подвиг одержимих, саме й покликаний стати тим п'єдесталом, з якого має розповсюджуватися світло правди і чесного поцінування тих, хто першим згорів на жертковному вогні в ім'я самостійної України.

Артемчук, О. Крути. (Не) засвоєні уроки історії/ О. Артемчук // Літ. Україна.-2017.-16 лютого.-С.3.

Чернов, В. Вогонь їх подвигу не згас / В. Чернов // Голос України.-2017.-31 січня.-С.6.

Героїзм і трагедія нашої історії // Шкільна бібліотека.-2016.-№12.-С.86.

День пам'яті героїв Крут.

Тютюнник, Є. На Аскольдовій могилі поховали їх...: [до 95-тої річниці бою під Крутами] / / Є. Тютюнник // Урядовий кур'єр.-2013.-29 січня.-С.4.

Яворський, І. Крути: дотик болю / І. Яворський// Літ. Україна.-2013.-31 січня.-С.14.

Героїв не забудуть // Урядовий кур'єр.-2011.- 1 лютого.-С.3.

*Крути. Керівництво держави вшанувало подвиг
борців за незалежність*

Скобельський, В. На останьому рубежі / В. Скобельський// Голос України.-2011.-29 січня.-С.31.

День пам'яті героїв Крут.

Тютюнник, Є. Історичне дослідження доповнили / Є.Тютюнник// Урядовий кур'єр.-2011.-22 лютого.-С.24.

В Чернігові презентовано нове видання про героїв Крут.

Сергійчук, В. Крути як відродження українства / В. Сергійчук // Урядовий кур'єр. - 2010. – 29 січня . –С. 8 .

У нашій історії є чимало кривавих етапів, які символізують жертовність героїв. Але найвеличнішим подвигом стали Крути.

Кров героїв Крут не просто символ відродження українства - з того січневого дня 1918 року вона пломенить нам як вічний вогонь української волі, а відтак нагадує нам усім про обов'язок працювати для рідної землі

Голуб, О. Крути: музей в пам'ять / О. Голуб // Літ. Україна.-2009.- 3 грудня.-С.3.

Непереможність Крут // Урядовий кур'єр.-2009.- 29 січня.-С.1.

Щербатюк, А. Вони перемогли / А. Щербатюк// Літ. Україна.- 2009.-29 січня.-С.1.

До роковин бою під Крутами.

Бойко, О.Д. Бій під Крутами : історія вивчення / О.Д. Бойко // Укр. іст. журн.-2008.-№2.-С.43.

Горобчук, Б. Перемога українського духу / Б. Горобчук // Літ. Україна. - 2008. - 14 лютого. - С. 1,5.

Вечір пам'яті героїв Крут, що його організувало видавництво "Смолоскип" в Будинку Української Центральної Ради з нагоди виходу книги "Крути", несподівано поєднав у собі академізм і мистецький запал, мінорні й мажорні ноти.

90-та річниця подвигу героїв Крут // Червоний гірник.-2008.- 18 грудня.-С.21.

Захистити святі сторінки історії // Урядовий кур'єр. - 2008. - 5 лютого. - С.2.

Президент України Віктор Ющенко, який 2 лютого перебував з робочою поїздкою у Чернігівській області, взяв участь у заходах з нагоди вшанування пам'яті Героїв Крут.

Обушний, О. "Бій під Крутами - це урок, який потрібно вивчити й запам'ятати": [говоримо із головою ради Чернігівської обласної організації політичної партії Народний Союз "Наша Україна", заступником голови Чернігівської обласної ради Олегом Обрушним] / розмову вели В. Литовченко, С. Павленко // Голос України. - 2008. - 1 лютого.- С.10.

Виповнилося 90 років з того дня, коли вихованці Першої київської військової школи імені гетьмана Богдана Хмельницького, юнаки куреня Січових стрільців та рота гайдамаків стали на заваді більшовицькому наступу на Київ. Їхній подвиг вперше засвідчив, що в Україні з'явилися люди, для яких рідний край - понад усе.

Одна з найтрагічніших подій нашої історії // Голос України. - 2008. - 29 січня.- С.1.

Бій під Крутами - приклад справжнього патріотизму. Ця подія відома не лише вузькому колу науковців, а й широкому загалу. Недаремно біля пам'ятника героям завжди яскравіють квіти.

Стус, Д. Круты: первый национальный миф / Д. Стус // Пенсия.- 2008.-№3.-С.42.

Після багатьох років чекання : відкриття меморіалу пам'яті Героїв Крут // Урядовий кур'єр.- 2007.-29 серпня.-С.4.

Подвиг героїв Крут є взірцем патріотизму та відданості Батьківщині // Урядовий кур'єр.-2007.- 30 січня.-С.2.

Лавренюк, С. «Крути – це воскресіння, по довгих століттях, обірваної Полтавою Визвольної війни...» / С. Лавренюк// Голос України.-2005.-29 січня.-С.1,13.

Королюк, В. Уроки Крут / В. Королюк // Голос України.-2004.- 29 січня.-С.4.

На Аскольдовій могилі поховали їх // Червоний гірник.-2004.- 29 січня.-С.3.

Пам'яті Героїв Крут // Урядовий кур'єр.-2004.- 30 січня.

Кислий, П. Українські фермопіли / Л. Кислий// Голос України.- 1997.-29 січня.

Ільєнко, І. Подзвін не змовкає / І. Ільєнко // Дзвін.-1996.-№3/4.- С. 79.

**Сніги, сніги... Вихрять завія.
Над Києвом вітрюга віє,
Мов дихає пільма сторіч...
Та світиться майдан Софії –
Юнацтво сповнене надії,
Іде до Крут в січневу ніч...".
М.Щербак**

Стефанович, О. Крути: [вірш]/ О. Стефанович // Дивослово.- 2013.-№1.

Булах, Г. Героям Крут: [вірш] / Г. Булах// Літ. Україна.-2010.- 29 квітня.-С.4.

Тичина, П. Пам'яті тридцяти: [вірш] / П. Тичина // Червоний гірник.-2004.-29 січня.-С.3.

Яворський, І. Сюди печаль свою несем: [вірш]/ І. Яворський// Урядовий кур'єр.-1999.-28 січня.

Салига, Т. ... на Аскольдовій могилі – український цвіт...: героїчна поема про Крути / Т. Салига //Дзвін.-1993.-№2/3.

Фіщенко-Савицька, Н. Нев'янучий Вінок пам'яті Героїв Крут / Н. Фіщенко-Савицька // Позакласний час.- 2015.-№ 12.- С. 16.

Герої Крут: [сценарій]//Позакласний час.- 2013.- № 23/24.-С.58.

Степанченко , О. Ми не схилили сонячне знамено...: [літературно-музична композиція] / О. Степанченко // Дивослово.-2013.-№1.-С.26.

Апанасенко, Т. Вони загинули за Україну: бій під Крутами : [сценарій]/ Т. Апанасенко // Позакласний час. – 2010. - №12 – С. 11.

Могильницька, Г. «Понад Крутами – вічність у сурми сурмить!»: [сценарій] / Г. Могильницька // Дивослово.-2008.-№ 1.- С.25.

Історична драма "Крути": [сценарій]// Позакласний час. - 2007. - №12.-С.7.

Багрій, Л. Пам'яті героїв Крут: [сценарій]// Позакласний час. - 2005. - №23/24.-С.34.

**ПАМ'ЯТАЙ
ПРО КРУТИ!
29 січня 1918**

Укладач : Золотарева М.Б. (провідний бібліограф ІБВ)